

Comunicacions

Jordi Ginebra (Universitat Rovira i Virgili de Tarragona)

Algunes reflexions sobre l'objecte, mètodes i possibilitats de l'estudi de la història de la lingüística catalana¹

1 Introducció

Se sol acceptar que el creixement de l'interès per la història de la lingüística a Europa i Amèrica va fer un salt qualitatiu a partir de la meitat de la dècada dels anys seixanta. Encara que, d'una manera general, això és atribuïble a la reflexió sobre la pròpia història que segrega una disciplina científica quan ha arribat a un cert grau de maduresa,² és també innegable que hi va contribuir no pas poc l'aparició, amb molt poc temps de diferència, d'una colla d'obres prou divergents (quant a objectius, extensió i pretensions) que tenien com a tema comú, però, l'estudi d'algun aspecte de la reflexió lingüística del passat. Em refereixo, lògicament, a *The Study of Language in England 1780-1860* (Princeton: Princeton University Press, 1967) de Hans Aarsel; a la monumental *Histoire de la syntaxe* (Ginebra: Droz, 1967) de Jean-Claude Chevalier; a l'excel·lent síntesi de Robert H. Robins, *A Short History of Linguistics* (Londres: Longman, 1967); al polèmic *Cartesian Linguistics* (Londres; Nova York: Harper and Row, 1966) de Noam Chomsky, i a l'assaig *Les mots et les choses* (París: Gallimard, 1966) de Michel Foucault, d'orientació més pròpiament filosòfica que no pas lingüística.

Per l'impuls que ha rebut des de llavors i per les reflexions teòriques i metodològiques de què ha estat objecte, pot dir-se que la historiografia lingüística és ja, en realitat, una branca nova dins el conjunt dels estudis sobre el llenguatge.³ Aquesta autonomia de la història de la lingüística s'ha fet

¹ Una primera versió d'aquestes reflexions, molt diferent, va ser presentada, el 1992, dins el «Projecte docent» per al concurs d'una plaça de professor titular de lingüística catalana de la Facultat de Lletres de Tarragona (avui de la Universitat Rovira i Virgili). Agraïxo als membres de la comissió els comentaris i suggeriments que m'hi van fer.

² Vegeu Robert H. Robins: *Breve historia de la lingüística*, Madrid: Paraninfo, 1974, pàg. 14 (versió original anglesa: *A Short History of Linguistics*, Londres: Longman, 1967), i Jesús Tuson: *Aproximación a la historia de la lingüística*, Barcelona: Teide, 1987 [1982], pàg. 11.

³ Sobre aspectes teòrics i metodològics en historiografia lingüística, vegeu Robert H. Robins: «Some Continuities and Discontinuities in the History of Linguistics», dins: Herman Parret (ed.): *History of Linguistic Thought and Contemporary Linguistics*, Berlín; Nova York: de Gruyter, 1976, pàgs. 13-31; E. F. Konrad Koerner: «Towards a Historiography of Lin-

palesa en l'existència de dues revistes internacionals especialitzades en la matèria (*Historiographia Linguistica*, Amsterdam i Filadèlfia, des de 1974; *Histoire, Epistémologie, Langage*, Lilla, des de 1979), en la fundació de col·leccions de monografies (per exemple, la col·lecció «Studies in the History of Language Sciences» de l'editorial John Benjamins o, en l'àmbit hispànic, les col·leccions «Historiografía de la Lingüística Española» de la Sociedad General Española de Librería —SGEL— i la «Bibliotheca Philologica» de l'editorial Arco/Libros), en l'edició d'obres de la tradició lingüística i gramatical, en la publicació de síntesis, números monogràfics de revistes i estudis especialitzats, en la constitució d'associacions d'estudiosos (per exemple, la «North American Association for the History of the Language Sciences» o la «Société d'Histoire et d'Epistémologie des Sciences du Langage») i en la celebració de congressos de l'especialitat (per exemple, les «International Conferences on the History of Language Sciences» —la primera a Ottawa, el 1978—).

En l'àmbit de la catalanística, aquest interès, per bé que tímidament, també ha començat a fer-se sentir. Encara que les circumstàncies de l'estudi de la llengua catalana al llarg de la història han estat especialment particulars, i, per tant, fer-ne una exploració retrospectiva significa enfrontar-se a una sèrie de problemes no sempre fàcils de resoldre, fer aquest esforç d'investigació és, en part, una exigència de la normalització de la nostra lingüística. Avui comencem a disposar ja d'alguns treballs monogràfics i de conjunt sobre diversos aspectes de la història de la lingüística catalana, i això convida a fer-ne un primer balanç i a reflexionar teòricament i metodològicament sobre els

guistics: 19th and 20th Century Paradigms», dins: Parret 1976: 685-718; ídem: *Toward a Historiography of Linguistics: Selected Essays*, Amsterdam: John Benjamins, 1978 (que reproduïx també l'estudi anterior); ídem: *Practicing Linguistic Historiography*, Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, 1989 (Koerner és, segurament, el més destacat teòric i metodològic actual de la disciplina); Dell H. Hymes: «Notes Toward a History of Linguistic Anthropology», dins: ídem: *Essays in the History of Linguistic Anthropology*, Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, 1983, pàgs. 1-57; ídem: «Traditions and Paradigms», pròleg a Dell H. Hymes (ed.): *Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms*, Bloomington: Indiana University Press, 1974, pàgs. 1-38 (reproduït també dins Hymes 1983: 345-383); Herbert E. Brekle: «What is the History of Linguistics and to what End Is It Studied? A Didactic Approach», dins: Theodora Bynon / Frank R. Palmer (eds.): *Studies in the History of Western Linguistics: In Honour of R. H. Robins*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, pàgs. 1-10; i la introducció a Sylvain Auroux (ed.): *Histoire des idées linguistiques*, tom 1 [= *La naissance des métalangages en Orient et en Occident*], Lieja; Brusselles: Pierre Mardaga, 1989.

objectius, les possibilitats i els límits de la recerca catalana en historiografia lingüística.

2 L'objecte de la història de la lingüística catalana

El primer problema al qual ens enfrontem és el de la clarificació i delimitació de l'objecte d'estudi. Si hom pensa, per exemple, que la lingüística, com a disciplina científica, va néixer amb el comparatisme de començament del segle XIX (com se sol afirmar en molts manuals), una «història de la lingüística» hauria de començar també amb l'estudi d'aquest període històric de la reflexió sobre el llenguatge, i no hauria de tenir en compte, en principi (i «per principi»), les reflexions lingüístiques anteriors. Collocats en aquesta posició, l'exploració de períodes més reculats consistiria, en tot cas, en la cerca de «precedents» o de «precursors» d'aquesta «lingüística» que s'inicia al segle XIX. Aquest punt de vista, però, ha estat combatut pels moderns historiadors de la lingüística.⁴ De fet, un dels seus punts febles és la precaritat de les raons teòriques a partir de les quals s'estableix que és la lingüística del XIX la primera lingüística «pròpiament dita», com es mostra en el fet que altres lingüistes consideren que no seria fins a Saussure que s'inaugura la ciència lingüística, o fins i tot fins a Chomsky.⁵ Considerar «lingüística»

⁴ Vegeu, per exemple, Brekle (1986: 1). Resulta molt il·lustradora del canvi general de mentalitat i l'actitud del prestigiós lingüista Bertil Malmberg, que, si l'any 1963 afirmava que tot just si podia considerar-se que hi hagués cap estudi científic del llenguatge abans de l'inici del segle XIX (*Structural Linguistics and Human Communication*, Heidelberg: Springer, 1963; vegeu la versió espanyola: *Lingüística estructural y comunicació humana*, Madrid: Gredos, 1971, pàg. 16), l'any 1991 va donar a llum una voluminosa *Histoire de la linguistique: de Summer à Saussure* (París: Presses Universitaires de France, 1991) en la introducció de la qual assenyalava que aquesta posició era insostenible (pàgs. 5-6). Segurament el creixent interès d'avui per la història de la lingüística és fruit també de la diversificació actual dels àmbits d'estudi de la ciència lingüística, que ha provocat el descrèdit dels plantejaments excloents d'orientació positivista o racionalista. Roland Heine, fent uns reflexions semblants, atribuïa el 1990 aquest interès al fet que la lingüística d'avui sembla que es caracteritza per la dispersió de tendències diferents que eviten el diàleg. Vegeu «The Predominance of the Presence: A Plea for a Particular View on the History of Linguistics», comunicació presentada a la cinquena «International Conference on the History on Language Sciences», el resum de la qual va ser recollit a les actes (Anders Ahlqvist [ed.]: *Diversions of Galway: Papers on the History of Linguistics; from ICHoLS V, Galway, Ireland, 1-6 September 1990*, Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, 1992, pàg. 344).

⁵ Vegeu Georges Mounin: *Claves para la lingüística*, Barcelona: Anagrama, 1970, pàg. 20 (versió original francesa: *Clefs pour la Linguistique*, París: Seghers, 1968). Vegeu també,

només allò que sembla vigent en el moment que viu i treballa el lingüista pot ser legítim en funció d'uns determinats plantejaments, però des del punt de vista historiogràfic és una posició que cal bandejar.⁶

D'altra banda, encara que hom parteixi de la idea que no hi ha «lingüística» fins a l'inici del segle XIX —en el cas dels Països Catalans fins a la darrera del mateix segle—, no podrà tampoc evitar, si vol ser rigorós, de remuntar-se segles enllà. Robert H. Robins (1967: 34), per exemple, va fer notar fa molts anys que, en gramàtica, les teories, categories i terminologies desenvolupades pels antics grecs formen part de l'equipament general de qualsevol descriptivista actual. Hi ha, així, una bona colla d'enunciats «científics» vigents avui que van ser formulats abans de la data de la constitució d'aquesta suposada «lingüística catalana científica» dels segles XIX-XX. L'afirmació que el català és una llengua neolatina n'és un exemple, i no es pot negar que aquesta afirmació va ser emesa després de moltes reflexions, debats i anàlisis (i això amb independència que aquestes anàlisis seguissin el mètode de la filologia romànica). El lingüista d'avui pot oblidar que una realitat com aquesta, que per a ell pertany al conjunt d'evidències primàries, no ha estat sempre òbvia per als savis i erudits. En el domini de la gramàtica el que dic és encara més clar. L'observació —feta primerament pel gramàtic rossellonès Pere Puiggarí (1852)— que en la llengua catalana el pronom que fa de subjecte, en la majoria de casos, no apareix —i, per tant, que l'aparició del pronom respon a una situació de frase marcada expressivament— constitueix una assertió vigent de la lingüística catalana descriptiva. Si la historiografia ha de donar compte de la formació del conjunt d'enunciats que configuren la

sobre el debat a l'entorn de l'origen històric de la lingüística, Ranko Bugarski: «The Object of Linguistics in Historical Perspective», dins: Parret 1976: 1-12.

⁶ El problema al qual m'acabo de referir, que és un problema general d'historiografia lingüística, afecta també la història de la lingüística catalana. Adoptant la posició de què he parlat, els nostres investigadors han afirmat repetidament que la lingüística catalana comença amb l'obra de Pompeu Fabra o, a tot estirar, amb la de Milà i Fontanals i els seus deixebles: «Los estudios relativos al catalán han tomado, desde 1900, un carácter más científico. Antes de esta fecha los trabajos de Alart, Balari, Fabra y Milá son las únicas contribuciones científicas al estudio de esta lengua» (Antoni Griera: *Bibliografía lingüística catalana*, Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Escuela de Filología de Barcelona, 1947, pàg. 31 [una obra, precisament, que no es caracteritza pas per haver estat elaborada amb gaire rigor científic]). Un altre exemple d'aquesta actitud: «[...] allí [al *Grundriss der romanischen Philologie* (Straßburg 1888) de Gustav Gröber] se trató por primera vez de lingüística catalana con un criterio científico» (Antoni Maria Badia i Margarit: *Gramática catalana*, vol. 1, Madrid: Gredos, 1962, pàg. 26).

lingüística d'avui, no pot deixar de referir-se al moment en què aquests enunciats van ser formulats per primera vegada, i això deixant de banda el fet que aquestes observacions després adquireixin la seva plena validesa en el marc de formalitzacions més general i més empíriques.

Si hom acorda, doncs, que cal enfrontar-se a totes les teoritzacions lingüístiques que han tingut lloc al llarg de la història, caldrà primer que tot, perquè hi pugui haver «història de la lingüística», acceptar programàticament una certa invariància en l'objecte d'estudi: cal partir de l'axioma que hi ha una constant formal, desenvolupada sociològicament i històricament, que pot rebre el nom de «ciència lingüística».⁷ Certament, els pressupòsits epistemològics de la ciència canvien al llarg de la història, però això no significa sinó que caracteritzar aquests canvis en l'àmbit intel·lectual de les ciències del llenguatge és justament una de les comeses de la historiografia lingüística. Herbert E. Brekle (1986: 2) ha afirmat, en aquesta línia, que l'historiador de la lingüística ha de mirar de prendre en consideració les motivacions per tractar de qüestions lingüístiques que hi ha sota les diferents situacions històriques i àmbits d'interès, i mirar de reconstruir pas a pas el model corresponent d'aproximació teòrico-lingüística. És amb aquesta orientació, doncs, que penso que cal estudiar també la història de la lingüística catalana.

El que hauria de constituir l'objecte de la historiografia lingüística catalana és, doncs —al meu parer—, el conjunt de textos que se'n presenten formalment com a teoritzacions raonades, organitzades i explícites sobre la llengua catalana.⁸ És cert que hom podria dir que la nostra historiografia lingüística hauria de mirar de determinar, en un sentit més general, què s'ha

⁷ El problema del nom ha estat també debatut pels especialistes. El substantiu «lingüística» és, certament, modern (segle XIX). Per aquest motiu, en oferir panoràmiques del desenvolupament històric dels estudis sobre el llenguatge hi ha autors que s'han estimat més fer servir expressions com «història de les idees lingüístiques», «història de les teories lingüístiques», «història de l'estudi del llenguatge» o semblants. En realitat, usar el terme «lingüística» en aquests casos és legítim, i de fet ha estat utilitzat per molts estudiosos.

⁸ El concepte formal de ciència lingüística, és a dir, el fet que només exigim uns requeriments formals perquè un conjunt d'enunciats pugui considerar-se que pertany a la lingüística, permet exercir, en una fase posterior, una avaluació crítica d'aquests conjunts d'enunciats i determinar, doncs, si els seus autors eren «bons» o «mals» lingüistes. Pel que fa al terme «lingüista», caldria fer els mateixos comentaris que en la nota anterior, i fer notar que el terme ha d'usar-se amb un cert grau d'idealització: si al segle XVI, per exemple, no hi havia lingüistes, sí que hi havia gramàtics, ortògrafs, prosodistes, professors de retòrica, historiadors (que s'ocupaven de l'origen de les llengües), lògics i filòsofs. Tots ells raonaven sobre aspectes del llenguatge i produïen textos que contenien el saber lingüístic de l'època.

pensat de la llengua catalana al llarg de la història, és a dir, que l'historiador de la lingüística no s'hauria de deixar perdre, com diu Brekle (1986: 3), res del que ha estat dit sobre la llengua, sigui el que sigui (ni tan sols les tradicions mitològiques sobre aspectes relacionats amb el llenguatge). Com precisava Tuson (1982: 10), en aquest sentit la història de la lingüística no seria ja, exclusivament, la història de la ciència de llenguatge. Penso que, tot i que això té també molt interès, per les raons teòriques a què m'he referit abans és necessari limitar-se a un objecte més restringit. Hi ha, a més, raons metodològiques que ho aconsellen, com són la discriminació i delimitació d'altres disciplines lingüístiques com ara la «història social (o externa) de la llengua» o el que recentment alguns autors han anomenat «folk linguistics».

Modernament s'ha practicat la distinció entre «història interna» i «història externa» (de vegades «social») de la llengua. La primera, dit *grosso modo*, estudia l'evolució de l'estructura interna de la llengua, i la segona l'evolució de l'ús i de les condicions històriques, socials, econòmiques i polítiques que han afectat la vida de les llengües.⁹ La història externa de la llengua —d'una manera particular en l'àmbit català— s'ha ocupat habitualment d'estudiar, entre altres coses, allò que podríem posar sota el rètol general de «consciència, actituds i prejudicis dels catalans davant la pròpia llengua», tema sobre el qual hi ha ja una bibliografia no poc abundant. Les afirmacions ocasionals d'un escriptor del segle XIX sobre la conveniència d'usar el català per escriure novel·les han de ser un dels temes d'estudi d'aquesta història externa de la llengua, per tal com poden ajudar a fer conèixer, per exemple, les actituds dels catalans davant l'ús de la llengua catalana en la literatura de creació. Però no constitueixen, en principi, un tema d'estudi de la història de

⁹ No puc comentar més extensament les relacions entre aquestes branques de la lingüística (ni la qüestió de si realment poden separar-se), ni entre aquestes i, per exemple, la «gramàtica històrica» o la «sociolingüística històrica». En l'àmbit català ja hi ha una certa reflexió sobre aquestes qüestions. Vegeu, per exemple, Joan Martí i Castell: «Gramàtica històrica i/o (?) història de la llengua: aportacions al català», dins: Josep Massot i Muntaner (ed.): *Estudis de llengua i literatura catalanes*, vol. 13 [= *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, vol. 5], Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, pàgs. 31-63; ídem: *Gramàtica històrica: problemes i mètodes*, València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 1990, pàgs. 24-30 i 117-118; Josep M. Nadal: «El concepte d'Història de la llengua: llengua escrita, llengua nacional», ponència llegida al I Col·loqui Internacional «Problemes i Mètodes de la Història de la Llengua» (Girona, juliol de 1991), publicada dins: Josep Maria Nadal: *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona: Quaderns Crema, 1992, pàgs. 7-43. Vegeu també Francesco Bruni: «Storia interna e storia esterna», ponència llegida al mateix Col·loqui, en curs de publicació.

la lingüística. El fet que hom pogués comprovar, posem per cas, que la majoria de catalans durant el segle XIX pensaven que el català de Girona i rodalia era el català més pur del moment té també molt interès per a la història externa de la llengua i per a la «història de les idees lingüístiques» —i potser fóra una dada important per a la història de la «lingüística popular» catalana—,¹⁰ però tampoc no forma part de la història estricta de la lingüística catalana (tret que hom comprovés que els gramàtics i lexicògrafs de l'època argumentaven a favor d'aquesta tesi o n'eren la causa). En l'àmbit de la catalanística —i per raons històriques diverses—, el risc de diluir l'estudi del desenvolupament de la lingüística en l'estudi del conjunt general de les idees, opinions i creences sobre la llengua catalana és molt alt. Si totes dues coses es relacionen i formen part, en un cert sentit, de la història de la llengua, són objectes que, per raons metodològiques i epistemològiques, cal estudiar separadament.

La història de la lingüística és, així, un domini interdisciplinari: d'una banda constitueix una branca de la història de la llengua, i de l'altra una branca de la història de la ciència. Com a branca de la història de la ciència constitueix un capítol de la història intel·lectual de l'home i contribueix a fer conèixer la manera com l'espècie humana ha interpretat el món i ha volgut transformar-lo (en consonància amb la idea, cada vegada més estesa entre filòsofs de la ciència, que l'activitat científica és sobretot una teoria del món, i no pas una simple acumulació ordenada de dades). Com a branca de la història de la llengua es relaciona específicament amb la història externa de la llengua, però estableix vinculacions alhora amb la història interna de la llengua: en estudiar —per exemple— gramàtiques antigues, no solament veiem com els gramàtics volien la llengua, sinó que de fet hi veiem, si més no parcialment, com era la llengua. Com han assenyalat alguns autors (Martí i Castell 1986: 32), la distinció metodològica que establím entre gramàtiques normatives i descriptives de vegades no es pot fer en la realitat: moltes gramàtiques prescriptives presenten explícitament el contrast entre la realitat lingüística i el codis de correcció. Avui, d'altra banda, hi ha tesis comunament acceptades sobre el paper operatiu que preceptistes i gramàtics han

¹⁰ L'expressió *folk linguistics* (*linguistique populaire*, en francès) sembla que va ser utilitzada per primera vegada per Robert H. Robins (1967) i per Henry Hoeningwald (1966), el qual planteja els objectius i mètodes de la disciplina. Per a un «estat de la qüestió» actual, vegeu Herbert E. Brekle: «La linguistique populaire», dins: Sylvain Auroux (ed.): *Histoire des idées linguistiques*, tom 1 [= *La naissance des métalangages en Orient et en Occident*], Lieja; Bruxelles: Pierre Mardaga, 1989, pàgs. 39-44.

tingut al llarg de la història en alguns canvis generals d'alguns idiomes (i, de fet, l'absència d'aquesta pressió cultista ha servit d'hipòtesi a Germà Colon per explicar, per exemple, la pervivència en català del perfet perifràstic o de paraules com «tardor»). Aquest és justament un aspecte que la història de la lingüística catalana hauria d'investigar. La historiografia lingüística es relaciona també amb la història de la literatura i, en definitiva, contribuirà, des d'una posició específica, al coneixement global de la història cultural —i també política— dels Països Catalans.¹¹

Quan tractem del *què* de la història de la lingüística catalana, no podem evitar de demanar-nos si els autors catalans que al llarg de la història s'han ocupat de llengües altres que la catalana pertanyen a aquesta història. El problema no és exclusiu de la història de la lingüística. Se l'han plantejat també els historiadors de la literatura i l'han resolt diversament. Rubió i Balaguer va tractar de Manuel de Cabanyes en els seus treballs d'història de la literatura catalana, i Joan Fuster es demanava lúcidament què calia fer amb l'escriptor Azorín.¹² En canvi, les modernes històries de la literatura catalana no estudien els escriptors catalans actuals d'expressió castellana.¹³ La paradoxa

¹¹ A Europa, la relació entre política i «lingüística» es fa especialment estreta a partir del segle XVIII, però això no vol dir que l'activitat del gramàtic, per exemple, no hagi constituït abans un mitjà de creació d'espais discursius d'abast polític. No cal pensar ara específicament en Nebrija, sinó en el que els estudiosos actuals han anomenat la «batalla de les llengües» del Renaixement. En un altre ordre de coses, caldria plantejar-se també la relació que convé establir entre «història de la lingüística» i «història de la filologia». No hi ha dubte que de vegades totes dues expressions són intercanviables, però potser la segona hauria d'incloure, a més, l'estudi de com s'han manipulat, editat i interpretat els textos antics al llarg de la història (alhora que segurament exclouria, si més no, els estudis sobre història de la fonètica experimental). A més, l'etiqueta «història de la filologia catalana» és susceptible de rebre una interpretació més general, que inclou la història dels estudis sobre literatura.

¹² Vegeu «Memòria de Josep Martínez Ruiz», dins: *Serra d'Or* 9/4 (15 d'abril de 1967), pàgs. 71-72, i reproduït i ampliat a *Obres Completes*, vol. 3, Barcelona: Edicions 62, 1971, pàgs. 407-414.

¹³ Vegeu, però, dos articles d'Ute Heinemann que tracten aquesta qüestió (un altre, de Lourdes Sánchez Rodrigo, «Poesia o silenci: Gabriel Ferrater entre dues literatures», es publica dins d'aquestes actes): «„Mirizté, a mí me guta el mestizaje ...“: sprachliche Heterogenität im spanischsprachigen Roman Kataloniens», dins: Axel Schönberger (ed.): *Akten des 2. gemeinsamen Kolloquiums der deutschsprachigen Lusitanistik und Katalanistik (Berlin, 10.-12. September 1992); katalanistischer Teil; Band 2*, Frankfurt am Main: Domus Editoria Europaea, 1994, pàgs. 143-157; «Schreiben in zwei Sprachen: einige Anmerkungen zur Literaturproduktion in Katalonien», dins: Axel Schönberger / Klaus Zimmermann

es resol, segurament, si hom té en compte que cada època estudiada presenta uns condicionaments diferents, i que l'historiador, fins i tot sense moure's d'un mateix model teòric i d'un mateix marc teleològic, ha de fer servir diferents eines interpretatives per escometre cada època i explicar-la. La resolució del problema va lligada, a més, a la qüestió del *com* de la historiografia lingüística. Si és lícita, a més d'una aproximació interna, una aproximació externa als textos que són objecte de la historiografia lingüística —l'establiment del marc social, biogràfic i històric en què es produeixen i que en generen les condicions de possibilitat i l'orientació—, sembla que la dedicació dels catalans —i el *com* i el *perquè*— a l'estudi d'altres llengües ha de ser tinguda en compte i explorada per la historiografia lingüística catalana.¹⁴ D'altra banda, una història de la lingüística catalana no podria bandejar les reflexions generals sobre el llenguatge —és a dir, no dedicades a cap llengua específica— fetes pels catalans al llarg de la història, i si hom accepta això, no sembla raonable discriminar els textos que contenen aquestes reflexions per la llengua en què han estat escrits. Lògicament, l'estudiós ha de tractar de manera diferent els textos escrits en català que els altres, i ha d'inquirir les raons per les quals un cert text va ser escrit en una llengua determinada (les condicions sociològiques que expliquen la proliferació de textos en un idioma poden explicar la inexistència de textos en un altre idioma), però ha de tenir-los en compte tots. A més, l'historiador de la lingüística catalana no pot treballar al marge de la investigació que es realitza en historiografia lingüística a Europa i Amèrica, i ha de mirar de situar els textos que estudia en les coordenades mundials —en el paradigma i en el «clima d'opinió»— de l'època corresponent.¹⁵ No tindria sentit que hom comparés els treballs sobre la llengua catalana que s'han fet en un període concret amb els treballs coetanis anglesos i francesos, per exemple, si primerament no els comparava amb altres treballs lingüístics del mateix moment escrits als Països Catalans. Més encara, si tenim en compte que, històricament, sembla que en les reflexions lingüístiques dels catalans sobre la pròpia llengua hi han influït no pas poc les

(eds.): *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus: Festschrift für Dietrich Briesemeister zum 60. Geburtstag*, Frankfurt am Main: Domus Editoria Europaea, 1994, pàgs. 511-522. Agraeixo a Axel Schönberger la referència d'aquests treballs.

¹⁴ Aquest és el criteri de la monumental obra de Pere Marcet / Joan Solà: *Història de la lingüística catalana 1775-1900: repertori crític*, en premsa.

¹⁵ Sobre els conceptes de «paradigma» i «clima d'opinió» i el seu ús en historiografia lingüística, vegeu Hymes 1974 i Koerner 1976 i 1978.

seves pròpies idees sobre el llatí, l'occità, el francès o el castellà (o, dit d'una manera més vinculant, el seu pensament sobre aquests idiomes ha condicionat i determinat el seu pensament sobre el català). A parer meu, l'investigador en historiografia lingüística catalana, així, també ha d'ocupar-se, d'una manera general, de la història de les doctrines lingüístiques als Països Catalans, per bé que és lícit i convenient no identificar totes dues coses. (En contrapartida, com em fa observar Antoni Ferrando, també pertanyen a la història de la lingüística catalana les tesis dels espanyols i dels estrangers sobre la llengua dels catalans.)

Hi ha, a més, una raó poderosa, de tipus sociopolític, perquè l'investigador català s'encarregui de l'estudi de totes les teories lingüístiques generades o professades a les terres catalanes. La posició de l'historiador, es vulgui o no, és sempre nacionalment teleològica. L'elaboració de síntesis històriques sobre les diferents «lingüístiques» nacionals ha estat un dels resultats del nou interès per la història de les teories lingüístiques. L'historiador català —pot assumir una hipòtesi historiogràfica de partida diferent, és clar— ha de tenir en compte que Ramon Llull, Joan-Lluís Vives, Gregori Mayans, Vicent Salvà, Jaume Balmes i Manuel Milà i Fontanals, per exemple, encara que hagin escrit en diverses llengües i sobre idiomes diferents, pertanyen a una determinada tradició lingüística i cultural que no pot confondre's amb cap altra. Llull, posem per cas, forma part de la tradició catalana, i no té cap sentit historiogràfic, per tant, que sigui considerat un predecessor de la tradició gramatical espanyola.¹⁶ En certa manera és urgent —crec— de traçar panoràmiques de la història de les idees lingüístiques als Països Catalans que mostrin aquesta realitat.

3 Algunes reflexions sobre mètode i objectius

Examinat el *què* i parcialment el *com*, caldria fer algunes precisions més sobre això darrer. Convé assenyalar, primer que tot, que l'historiador de la lingüística catalana pot enfocar el seu treball de maneres diferents, en funció de diversos interessos legítims. Hom pot mirar de traçar el desenvolupament del progrés tècnic de la disciplina, hom pot tenir la intenció d'estudiar i avaluar un lingüista concret i examinar de què partia, hom pot inquirir també sobre

¹⁶ Vegeu, per exemple, Ramón Sarmiento: «Introducción» a Real Academia Española: *Gramática de la lengua castellana 1771*, edició facsímil, amb introducció i apèndix documental de Ramón Sarmiento, Madrid: Editora Nacional, 1984, pàg. 18.

quins elements de la reflexió lingüística del passat són més valorats pels professionals del moment. En qualsevol cas, una història de la lingüística catalana no ha de ser un simple encadenament cronològic d'esdeveniments, és a dir, una descripció successiva de textos ordenats històricament.¹⁷ La «teoria» de la disciplina ha de poder aspirar a establir tesis d'abast epistemològic, sociològic i sociolingüístic i, com s'ha indicat abans, ha de contribuir a explicar la continuïtat i els daltabaixos del desenvolupament general de la cultura catalana i del seu espai mental de referències. Hi ha, en aquest marc, qüestions de gran interès —relatives també a la mateixa historicitat de la lingüística catalana— que la recerca catalana en historiografia lingüística hauria de mirar de resoldre, com ara —entre altres— les següents: Per què no es compara (com es fa amb altres idiomes), des d'un punt de vista teòric i estructural, el català amb el llatí durant el Renaixement? Per què no s'escriu cap gramàtica de la llengua catalana a l'època de l'humanisme renaixentista? Per què és al segle XVIII que es redacten les primeres gramàtiques catalanes? Fins a quin punt el desenvolupament de la filologia romànica del segle XIX contribueix al relleu sociolingüístic de la llengua catalana? En quins sentits i fins a quin punt podem parlar, per exemple, de «tradicció gramatical catalana» i, si més no, de l'existència d'un «subsòl» gramatical del país? Per respondre a aquesta darrera pregunta, per exemple, caldria —i la feina, certament, és immensa— tenir en compte, primerament, la tradició gramatical llatina del país, la qual, lògicament, hauria de ser explorada a fons.¹⁸ (Si, com se sap, durant alguns segles la gramàtica del llatí va ser l'única ensenyada formalment a les escoles catalanes, hauríem de saber quines idees sobre la llengua catalana es filtraven a través de la docència de llatí i, en definitiva, quines eren les idees lingüístiques que el sistema d'educació reproduïa i trametia.)

No cal dir què, metodològicament, en l'estudi d'aquestes qüestions cal abandonar la vella idea segons la qual qualsevol text que tracti de la llengua catalana des del segle XVI fins al XIX constitueix una denúncia de la postració del català i un «precedent» de les idees lingüístiques dels autors de

¹⁷ Sobre les «maneres» de fer historiografia lingüística, vegeu, sobretot, els treballs de Koerner (1976, 1978 i 1989).

¹⁸ «Què en sabem de l'ensenyament de la gramàtica, és a dir, el llatí, a la Corona d'Aragó abans de les darreres dècades del segle XV?», es demanava Lola Badia en una data tan recent com el 1989. (Vegeu «A propòsit de Ramon Llull i la gramàtica», dins: Josep Massot i Muntaner (ed.): *Estudis de llengua i literatura catalanes*, vol. 18 [= *Miscel·lània Joan Bastardas*, vol. 1], Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, pàg. 163.)

la Renaixença (idees lingüístiques que, sovint, se «suposen» més que no pas es «coneixen»). Ben poques dades, per exemple, ens proporcionarà la gramàtica catalana de Josep Ullastre sobre el pensament lingüístic del catalans del XVIII i la tradició gramatical del país, si la considerem, principalment, com s'ha dit, un símptoma del caliu que es formarà temps a venir. Per aquest i altres motius, la periodització de la història de la lingüística catalana —que, potser, com a punt de partida, hauria de seguir els períodes generals establerts en historiografia (Edat Mitjana, Humanisme, Renaixement, Barroc, etc.)— no hauria d'incloure cap etapa anomenada «Decadència». En rigor, com he assenyalat abans, la historiografia lingüística catalana ha de mirar de fixar aquests períodes a partir de l'establiment dels paradigmes i climes d'opinió del país, que no necessàriament han de coincidir amb els establerts pels historiadors generals de la lingüística. Cal també fer l'esforç de superar els horitzons d'una aproximació «provinciana» al nostre passat lingüístic. Tan desencertat sembla sobrevalorar les aportacions dels lingüistes i gramàtics catalans com pensar sistemàticament que, pel fet de ser catalans, res del que deien podia tenir un interès seriós. Tenint en compte això, l'estudiós ha de meditar amb rigor si, per exemple, ha de declarar que un determinat autor català «copia» un autor estranger o «renova» la lingüística del seu temps amb el recurs a les teories d'un autor estranger. Les dues afirmacions serien axiològicament oposades i, per tant, de contingut historiogràfic molt diferent.

L'estudi de la història de la lingüística catalana, finalment, pot ser també una manifestació de la conveniència d'homologar internacionalment tot el conjunt dels estudis lingüístics catalans. Certament, l'investigador pot sentir-se desanimat comparant, a primer cop d'ull, la producció de textos catalans de tema lingüístic amb la producció de textos francesos, italians o espanyols. En qualsevol cas, la feina de l'investigador és estudiar-los exhaustivament, tenint en compte que formen part de la història de la teoria lingüística europea —tant si en constitueixen una aportació cabdal com si no— i que aquest estudi és també una contribució a aquesta història general de la lingüística occidental. És clar que solament en la mesura que hi hagi monografies, síntesis i edicions accessibles, la historiografia lingüística catalana podrà ser tinguda en compte pels estudiosos europeus. Es tracta, em sembla, d'un esforç que val la pena de fer.

4 L'estudi de la història de la lingüística catalana, avui

El projecte inicial d'aquesta comunicació incloïa una bibliografia comentada d'història de la lingüística catalana. Per l'espai de què dispojo he de renunciar a oferir-la, i només faré un breu cop d'ull a l'estat actual de la disciplina. Si la maduresa d'una activitat científica es coneix, si més no parcialment, per la quantitat i valor de les seves síntesis, cal dir que la maduresa de la historiografia lingüística catalana és molt relativa. No hi ha cap obra general sobre la història de la lingüística catalana.¹⁹ El treball de Joseph Gulsoy («Catalan», dins: Rebeca Posner / John N. Green: *Trends in Romance Linguistics and Philology*, vol. 3, La Haia; París; Nova York: Mouton, 1982, pàgs. 189-296) constitueix una bona síntesi de la (història de la) filologia catalana moderna (a partir de Milà i Fontanals) —especialment el capítol explícitament intitulat «History of Catalan Philology» (pàgs. 194-209)—, tot i que, en conjunt, es tracta d'una aportació a cavall entre la síntesi històrica i el repertori bibliogràfic. Pel que fa a les diferents branques dels estudis lingüístics, tenim, en canvi, una bona síntesi de la història de la lexicografia catalana (Germà Colon / Amadeu-J. Soberanas: *Panorama de la lexicografia catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986). De fet, els treballs sobre història de la lexicografia catalana són els més abundants entre els estudis d'història de la lingüística, i això cal atribuir-ho, segurament, al fet que, pel seu objecte, un estudi d'història de la lexicografia —de la lexicografia pràctica, si més no— és gairebé sempre, a més, un estudi de lexicografia estricta. A més del llibre de Colon / Soberanas, hi ha també el treball, de dimensions força més reduïdes, d'Albert Rico i Joan Solà («Katalanisch: Grammatikographie und Lexikographie: Lexikographie», dins: Günter Holtus / Michael Metzeltin / Christian Schmitt (eds.): *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, vol. 5/2, Tübingen: Max Niemeyer, 1991, pàgs. 281-310). També hi ha un bon treball general sobre la història de la teoria ortogràfica als Països Catalans. Es tracta de la *Història de l'ortografia catalana* (Barcelona: Empúries, 1985) de Mila Segarra. L'obra estudia el pensament ortogràfic català —i no la història dels usos

¹⁹ Deixo de banda referències massa generals o ullaes avui només molt parcialment aprofitables. Així, no crec que puguem considerar compendis de la història de la lingüística catalana, almenys en el sentit que he donat a l'expressió en aquestes ratlles, les reflexions que feia Antoni M. Alcover al pròleg de la *Gramàtica de la Lengua Catalana* de Tomàs Forteza (Palma de Mallorca: Escuela Tipográfico-Provincial, 1915, concretament a les pàgines XVII-LXXXI) o el capítol dedicat a la filologia catalana dins Badia i Margarit 1962: I, 22-44.

ortogràfics, com podria semblar, segons com, pel títol— i, encara que no és exhaustiva —no hi són analitzats tots els tractats d'ortografia catalana—, constitueix un treball arrodonit que explora també aspectes fonètics i morfològics relacionats amb l'ortografia. No tenim, en canvi, una obra equiparable a la de Colon / Soberanas i a la de Segarra relativa a la història de la gramàtica, i el fet és que hi ha una colla de gramàtiques catalanes que encara esperen l'atenció d'algun estudi monogràfic. De moment, la millor síntesi que hi ha és la de Joan Solà («Katalanisch: Grammatikographie und Lexikographie: Grammatikographie», dins: Günter Holtus / Michael Metzeltin / Christian Schmitt (eds.): *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, vol. 5/2, Tübingen: Max Niemeyer, 1991, pàgs. 261-281).²⁰

Pel que fa a treballs monogràfics, la bibliografia no és escassa, però sí desigual, parcial, poc ordenada i amb contrastos. Per exemple, hi ha un llibre sobre semitistes catalans del XVIII, però cap sobre «catalanistes» catalans del XVIII. Hi ha, a més dels autors ja citats, un bon nombre de prestigiosos professionals de la lingüística catalana que han dedicat part dels seus esforços investigadors a tractar de qüestions relatives a algun tema de la història de la lingüística catalana (Antoni Maria Badia i Margarit, Joseph Gulsoy, Antoni Ferrando, Jordi Carbonell, Joan Julià, Josep Massot i Muntaner, Sebastià Bonet i altres) o a dirigir treballs de recerca en aquesta línia. El principal impulsor dels estudis sobre aspectes d'història de la lingüística catalana ha estat el professor Joan Solà, que imparteix, a la Universitat de Barcelona, des del curs 1983-1984, una assignatura intitolada «Història de la filologia catalana». Solà ha escrit diversos treballs als quals ara no puc referir-me, i és autor, juntament amb Pere Marcet, d'una monumental bibliografia de la lingüística catalana del segle XIX, actualment en curs de publicació (*Història de la lingüística catalana 1775-1900: repertori crític*). El treball, que recull no solament títols de tema català, sinó també qualsevol obra que tracti de qüestions lingüístiques publicada als Països Catalans o per autors catalans, esdevindrà una eina fonamental de la disciplina. Inclou, a més, una bibliografia completa de Pompeu Fabra i moltes referències a obres anteriors a la data de què parteixen. L'edició d'aquest treball segur que significarà una forta empenya per als estudis d'història de la lingüística catalana. Solà, a més, ha impulsat i dirigit tesis i tesines sobre temes d'historiografia lingüística i

²⁰ Mentre corregia les proves d'aquesta comunicació, s'ha publicat la versió catalana, molt ampliada, d'aquest estudi, juntament amb la versió catalana de Rico / Solà 1991 (Albert Rico / Joan Solà: *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València: Publicacions de la Universitat de València, 1995).

dirigeix, des de la seva fundació (1987), la col·lecció «Documents de Filologia Catalana», editada per Alta Fulla (Barcelona), que reproduïx, amb acurats estudis introductoris, textos cabdals de la història de la lingüística catalana (actualment n'han aparegut ja nou volums). Al costat d'aquesta col·lecció, la sèrie «Història de la Llengua» (dirigida per Modest Prats i Josep M. Nadal) de la col·lecció «Biblioteca Universitària» (Universitat de Girona; Estudis Universitaris de Vic) ha editat ja, també amb estudis introductoris, però amb una orientació més divulgadora, dos volums (1991 i 1992) amb documents per a la història de la lingüística catalana.²¹ De fet, la recuperació i edició de textos és una de les tasques urgents de la nostra historiografia lingüística. En aquesta línia cal fer esment també de la col·lecció de facsímils que —sense control erudit, però— edita la llibreria «París-València» de València.

Cal assenyalar, per completar aquest rapidíssim cop d'ull general, que pel març de 1991 es va celebrar a la Universitat d'Alacant el simposi «Cent cinquanta anys de filologia valenciana (1800-1950)», el primer congrés dedicat a qüestions d'història de la lingüística catalana, les actes del qual han estat publicades, a cura de Jordi Colomina, en dos números monogràfics (11 i 12) de la revista *Caplletra*. Finalment, la dedicació a la disciplina segur que es veurà impulsada per la inclusió recent de l'assignatura «Història de la lingüística catalana» als plans d'estudi de la Universitat de Lleida (des del curs 1993-1994, impartida per Joan Julià, el qual treballa en diversos projectes d'història de la lingüística catalana), i de l'assignatura «Història de la filologia catalana» als de la Rovira i Virgili (des del curs 1993-1994, impartida per Joan R. Veny i, des de 1994-1995, per Jordi Ginebra).

²¹ Ha editat altres dos volums (1994 i 1995), el tema dels quals, però, pertany més aviat a la història social de la llengua, i no pas a la història de la lingüística estricta.

